

Oponentský posudek

na disertační práci

Mgr. Michala Macháčka: *Gustáv Husák. Politická biografie se zvláštním zřetelem k česko-slovenským vztahům ve 20. století*, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, ²⁰¹⁷476s.

Biografie patří nepochybně k nejobtížnějším historiografickým žánrům. Zportrétovat osobnost znamená poznat ji pokud možno všestranně, nejen její činnosti, ale i její vnitřní svět, podobu, obsah, zaměření aktivit vytvářených a různě osobnost ovlivňujících. Vědět v šíři i hloubce o době, v níž osobnost žila a která formovala její prostředí, život a působení, možnosti i obtíže i překážky. Najít a užít oprávněná měřítká pro posuzování osobnosti, jejích činů, postojů i komparací s jinými postavami (srovnávání nemusí být přímo formulována, ale měla by být užita koncepčně). Historický portrét také žádá formulační schopnost, která pomáhá k využití i zdánlivých drobností v rysech a zážitcích, k plnosti a výstižnosti odborně literárního žánru.

Pomáhat může i životní zkušenost autora, nelze ji sice povýšit na měřítko, může být ale faktorem usnadňujícím pochopení určitých situací. Požadavky na biografii lze samozřejmě ještě dále rozhojnit – prostě obtížný žánr. Naplno si toho byl vědom Mgr. Michal Macháček, když volil za disertační téma osobnost Gustáva Husáka. Badatelsky i interpretačně odvážné rozhodnutí, ale uvítáníhodné, když našlo takového zpracovatele. Zdůrazňuji to již v této části posudku – vznikla práce vskutku kvalitní, heuristicky zpracováním jedinečná, faktograficky důkladná a stylisticky promyšlená. Chce být „politickou biografií“, a je jí, v působivém tvaru; podtitul připomíná zvláštní zřetel tematiky, jíž jsou česko-slovenské vztahy ve 20. století, či

slovensko-české vztahy. Dlouho jsem považoval za dějinné nedorozumění, ba za paradox, že Gustáv Husák se stal československým prezidentem. Mělo to však svou „normalizační“ logiku určenou Husákovou stranickou funkcí; Macháček vyložil, jak se utvářela – tedy jak se Husák ocitnul (přivedl) do čela komunistické strany a jak na Hrad. Prezidentství se nestalo dočasnou epizodou, ale trvalo čtrnáct a půl roku. Husák je zřejmě časem nebral formálně, i když jistě nechtěl navazovat na zakladatele zvláštní československé hodnoty prezidentství, tedy na Masaryka a Beneše, musel se ale stát „československým“. Z více důvodů bude proto užitečné, aby M. Macháček zpracoval Husákovu působení jako prezidenta podrobněji. V disertaci je věnována objevující pozornost už Husákovu nástupu do této funkce, obestřené také „mýty“, které Macháček vyvrátil. Zcelistvějším zpracováním prezidentské funkce se doplní a prohloubí Husákův portrét, Husákovu vrcholné „normalizační“ období – „normálností“ se však Husákův život příliš nevyznačoval.

Macháčkova disertace poskytuje odpověď na základní otázky biografii – jaký byl? A proč byl právě takový? V jeho obsáhlé studii jde také o zvláštní výpověď o podobách času, který byl Husákovými léty. Husák je prožíval aktivně, jinak to při jeho povaze ani nebylo možné, přičemž šlo o činnosti různého společenského rozsahu. Samozřejmě byl i objektem dobových situací, také v tomto případě zvláštními. Vsadit osobnost do její doby tak, aby byly – osobnost a doba – v reálném vztahu, patří k obtížným nárokům na biografii, ale ty jsou z rodu prvořadých. Macháčkovi se to daří, doba je u něho přímou součástí zobrazování postavy, přitom dobové prostředí nezahluje text, je přítomno spíše „podtextově“. Je zřejmé, jak doba působila a jak ji Husák také spoluformoval, nebo se o to aspoň snažil.

Biografie sleduje jeho život a působení samozřejmě chronologicky. Rozdělení „etap“ je logické, dovolí vždy určitou část vylíčit a uzavřít, ale zároveň ji pojmut jako vazbu s tím, co bylo a co přijde. Některé kapitoly by mohly působit i jako celistvé studie, stačila by jim jen určitá úprava.

Obtížné rodinné poměry byly prvním motivem politické a ideové orientace mladého Husáka k levici. Zvolil v ní komunistické hnutí a stranu, a komunistou zůstal v každé své době, dokonce – jak se sám charakterizoval – fanatickým. Zároveň se vyhraňovalo jeho slovenství, většinu života byl slovenským komunistickým politikem. Politika se stala jeho hlavní životní náplní, byla nerozlučně spjata s mocí, a o ni Husák usiloval, ji si prosazoval. Byl individualistou vysokých ambic, protože přesvědčeným o svých mimořádných schopnostech, činitelem působícím také téměř mesiášsky. Zároveň dokázal být tvrdý, a to i k sobě, tak proto i k jiným. Téměř neznal, co je vděčnost. S tvrdostí byla spojena asketická skromnost, materiální nezištnost i citová rezervovanost. Vnitřní tvrdost mu umožnila přežít i drastické vězení, jež mu vyměřili jeho političtí druhové („soudruzi“). Nevzalo mu jeho politické přesvědčení, jen učinilo jeho tvrdost ještě zarputilejší. Tak to aspoň čtu z Macháčkovy práce. K moci na Slovensku, které podle jeho postojů na konci druhé světové války mělo být buď sovětské (SSSR Husák ctil a obdivoval po celý život), nebo spojené jen tenkým vláknem s českými zeměmi do Československa, se Husák prosadil v prvních poválečných letech. Nepochybně těžce nesl, že se brzy rozplynula jeho (a nejen jeho) koncepce federalizace československého státu. Svůj chladný vztah k obnově Československé republiky vyjádřil obrazně, že nechce „hledat spásu v Benešovi“. Beneš mu byl nejen symbolem českoslovenství (čechoslovakismu), ale vyvolával v Husákovi odpor i jako osobnost a politik (český čechoslovakista). Vlastnostmi však měli velmi společného: žili politikou, byli koncepční, mysliví i pragmatičtí, „chutnala“ jim moc, kterou chtěli využít „ve vyšším zájmu“ (pro Československo – pro Slovensko). Byli do jisté míry machiavellističtí (jak to Husák připisoval Benešovi, aniž přitom vzpomněl na sebe).

Husák se stal hlavní postavou slovenského komunistického „předúnora“ – za hlavního protivníka v té době považoval asi katolickou církev – a „února 1948“. Ocenění, které jistě čekal, se mu za to nedostalo. Naopak, stal se obětí represe z vlastních řad, „honu na

čarodějnice“. Biografie přesvědčivě zachytila poměry ve vysokých stranických kruzích, ovzduší strachu, napětí, vyvolávané i soupeřením mezi aktéry, nevraživosti, nezapomenutými i novými bezohlednými střety. Jen o „tenký provázek“ unikl Husák trestu smrti. Poznal, že se zlo vrací, nedal se ale zlomit, pomohla mu pevnost jeho víry a zmíněná už osobní tvrdost, která se ještě prohloubila do postojů bez skrupulí. Zároveň mu přidala na obezřetnosti. Líčení jeho výslechů, věznění, procesu, zacházení ve věznici patří k nejsilnějším stránkám biografie, počítám k nim i Husákovo působení za Slovenského státu a v povstání, která byla zneužita při konstrukci jeho obžaloby. Samozřejmě byl do ní zapracován – v pokřiveném podání – jeho slovenský nacionalismus. Byl nasnadě, ale nebyl trestný, jen výrazem přesvědčení. A byl zcela jiný než ľudácký.

Do politiky se Husák mohl naplno vracet v roce 1968. Dokázal se prosazovat za počínajícího „tání“, za „jarních“ otřesů si získal – až nadneseně – pověst reformátora. Byl z těch slovenských politiků, kteří do popředí stavěli řešení státoprávní úpravy Československa před jeho demokratizací (demokracie západního typu a prvního československého státu mu byla cizí). Znovu prosazoval federalizaci. Jeho podíl na jejím vyhlášení biografie nezachytila, zřejmě chybí dostatek dokumentace. Dá se však odvozovat z různých pramenů. Sovětská vojensko-politická intervence zastihla Husáka v politické „formě“, která dostala podobu politické hry. Vyplývala i z toho, že Husák zůstal myšlenkově v zajetí minulosti. Nepřinášela jednoznačný výsledek, Husák se však prosadil u Sovětů a dosáhl nejvyšší funkce stranické i pak státní. Biografie konkretizuje, spíše obecněji, než detailněji, jak je naplňoval. Autora přitom také zajímaly vztahy v nejvyšších stranických kruzích, na něž se aktéři často soustřeďovali, ^{NEŽ} více na svou „rezortní“ činnost. Odpovídalo to však poměrům v sovětském bloku. Autor interpretuje tuto vlastně hlavní část Husákova politického i osobního života pokud možno střízlivě, věcně, velmi znale, přitom s nezbytným, oprávněným kritickým měřítkem a přístupem. Šlo o období, které citelně poznamenávalo život, úroveň a cítění

společností, české a slovenské, přitom v nich do jisté míry nestejně. Závěrečný díl normalizační doby přinášel Husákův pád. Důvody a podobu zachytila Macháčková práce se znalostí požadovanou na tak významném a vyostřeném tématu.

Macháčková disertace je dílem, které si zjedná a zaslouží odbornou i společenskou rezonanci. Autor do ní vložil neobyčejně širokou přípravu heuristickou i své schopnosti přemýšlivě, osobitě, zajímavě stylizovat. Není sporu, že text vyvolá i, většinou dílčí, diskuze, ale to ještě zvyšuje jeho prospěšnost. Pokládám je za dílo nepochybné odborné hodnoty a vysoké úrovně.

Předloženou disertační práci předběžně klasifikuji jako prospěl.

7. září 2017

Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc., dr.h.c.